

Components of Smart power in Nahj al-Balagha

hossein fattahi ardakani*

Reza Mahmoud Oghli**

Abstract

Power is the main component of governing any society and establishing order in any political system, which over time has always undergone many theoretical and practical changes that have been considered by thinkers. Smart power is a type of power that comes from a combination of hard and soft sources of power and features such as rationality, ingenuity and intelligence. Religious sources have also given meaning and definitions to this concept, which is significant. Nahj al-Balagha possesses the elements of Smart power by being a religious and political leader who, according to the Shiites, has set an ideal example of government. This research, which is organized by descriptive-analytical method, seeks to answer the question of what are the components of Smart power in Nahj-al-Balaghah? The necessity of the issue is that the smarter the government behavior of the rulers, the more desirable the management of the society will be. The type of rule and Imam Ali's (as) view of power, the relationship between the people and the government and the expression of characteristics for them indicate the existence of components for Smart power in Nahj al-Balaghah and refer to their characteristics. Findings show that these components in the hard field include economic issues, military affairs and in the soft field include culture, political values and foreign policy that their prudent and wise combination of the components of Smart power with The characteristics of the people's support and cooperation with the political system, the failure of foreign opponents and enemies, and show us security, welfare and prosperity for the people.

* Assistant Professor, Department of Political Science, Faculty of Humanities and Social Sciences, Ardakan University, h-fattahi@ardakan.ac.ir

** Assistant Professor, Department of Political Science, Mohaghegh Ardabili University, r_oghli@yahoo.com

۱۹۶ پژوهش‌نامه علوی، سال دوازدهم، شماره اول، بهار و تابستان ۱۴۰۰

Keywords: Imam Ali, hard power, soft power, smart power, Nahj al-Balaghah, government

مؤلفه‌های قدرت هوشمند در نهج البلاغه

حسین فتاحی اردکانی*

رضا محمود اوغلی**

چکیده

قدرت مؤلفه اصلی اداره هر جامعه و برقرای نظم در هر نظام سیاسی است که در طول زمان همواره دستخوش تغییرات نظری و عملی بسیاری بوده که از سوی اندیشمندان مورد توجه قرار گرفته است. قدرت هوشمند به نوعی از قدرت گفته میشود که از ترکیب منابع سخت و نرم قدرت به دست آمده و از ویژگیهایی مانند عقلانیت، تدبیر و هوشمندی برخوردار است. منابع دینی نیز از این مفهوم معانی و تعاریفی ارائه داده‌اند که قابل توجه است. نهج البلاغه به واسطه اینکه از یک رهبر دینی و سیاسی صادر شده که به باور شیعیان نمونه آرمانی حکومت را ارائه داده، از مؤلفه‌های قدرت هوشمند برخوردار است. این پژوهش که با روش توصیفی-تحلیلی سامان یافته، در صدد پاسخ به این سؤال است که مؤلفه‌های قدرت هوشمند در نهج البلاغه کدامند؟ ضروت موضوع اینکه هر چه رفتار حکومتی زمامداران هوشمندانه باشد اداره جامعه بسیار مطلوبتر خواهد بود. نوع حکمرانی و نگاه حضرت علی(ع) به قدرت، رابطه میان مردم و حکومت و بیان ویژگیهایی برای آنها حاکی از وجود مؤلفه‌هایی برای قدرت هوشمند در نهج البلاغه و اشاره به شاخصه‌های آنها است. یافته‌های پژوهش نشان میدهد که این مؤلفهها در حوزه سخت شامل (مسائل اقتصادی، امور نظامی) و در حوزه نرم شامل (فرهنگ، ارزشهای سیاسی و سیاست خارجی) است که ترکیب مدبرانه و عاقلانه آنها مؤلفه‌های قدرت هوشمند را با شاخصه‌های (حمایت و همراهی مردم با

* استادیار گروه علوم سیاسی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه اردکان (نویسنده مسئول)،

h-fattahi@ardakan.ac.ir

** استادیار گروه علوم سیاسی، دانشگاه محقق اردبیلی، r_oghli@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۴/۰۱، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۱/۱۴

نظام سیاسی، ناکامی مخالفان و دشمنان خارجی و امنیت، رفاه و سعادت برای مردم) به ما نشان می‌دهد.

کلیدواژه‌ها: امام علی (ع)، قدرت سخت، قدرت نرم، قدرت هوشمند، نهج البلاغه، حکومت.

۱. مقدمه

رعایت هوشمندی و جوانب تصمیم‌گیری در اعمال قدرت، از مهمترین اقدامات اولیه بشر در طول دوران تاریخ بوده است. از آنجا که اعمال قدرت همواره با صرف زمان و هزینه همراه بوده است، محدودیت ذاتی این عناصر باعث می‌شود که انسانها در بهکارگیری آن به دنبال افزایش دقت و تضمین دستیابی مناسب به اهداف و اولویتهای خود باشند. به همین تبع نظام‌های سیاسی و دولت‌ها نیز در رعایت این مناسبات برای اعمال قدرت همه توان خود را بهکار می‌گیرند. در این مورد تفاوتی بین نظام‌های سکولار، دینی و ایدئولوژیک وجود ندارد، بلکه آنچه اهمیت دارد کسب بهترین نتایج و صرف حداقل زمان و امکانات مادی است. امروزه این مفهوم تحت عنوان قدرت هوشمند شناخته می‌شود که برای اولین بار توسط جوزف نای مطرح شد. منظور نای از طرح قدرت هوشمند پس از فراگیر شدن مفهوم قدرت نرم این بود که کاستیها و ناکارآمدی قدرت نرم را با این مفهوم بپوشاند. بنابراین هدف نای در این مفهوم تازه ترکیب هوشمندانه و مدبرانه منابع دو قدرت سخت و نرم و به وجود آوردن یک ترکیب جدید از آنها بود که میتواند ضمن برطرف کردن ناکامیهای دو قدرت قبلی (سخت و نرم) دارای کاربردهای هوشمندانه برای رسیدن به اهداف دلخواه است. پژوهش حاضر با بهره‌گیری از روش توصیفی-تحلیل در پی پاسخ به این پرسش است که مؤلفه‌های قدرت هوشمند در نهج البلاغه کدامند؟ فرضیه پژوهش حاضر بر این تفکر استوار است که شیوه حکمرانی آن حضرت مبتنی بر به کارگیری توانان عناصر و مؤلفه‌های سخت و نرم قدرت بوده است که امروزه از آن به قدرت هوشمند تعبیر میشود. برای پاسخ به این سؤال ابتدا ضمن اشاره به پیشینه پژوهش به ادبیات موضوع پرداخته و در چارچوب مفهومی، قدرت هوشمند و مؤلفه‌های آن را بررسی میکنیم. سپس به شاخصه‌های قدرت هوشمند در نهج البلاغه پرداخته و در پایان تحلیل مربوطه درباره مؤلفهها و شاخصه‌های قدرت هوشمند در نهج البلاغه را ارائه و در نهایت به نتیجه‌گیری خواهیم پرداخت. در باب ضرورت و اهمیت این پژوهش باید اشاره کنیم که نهج البلاغه یکی از مهمترین متون در اندیشه سیاسی شیعه است که تا کنون

آنگونه که باید مورد توجه و مذاقه قرار نگرفته است. این کتاب از شخصیتی صادر شده است که به اعتقاد اندیشمندان عادلانه‌ترین حکومت تاریخ بشریت را در زمانه خود تشکیل داد و راه و رسم حکومت بر مبنای عدالت را به آیندگان نشان داد. به همین منظور استخراج نظریه‌های برای مدل حکومت اسلامی و برقراری عدالت از این کتاب امری لازم و ضروری است. از سوی دیگر ما اکنون در نظامی به سر می‌بریم که بر مبنای اندیشه‌های فقه سیاسی شیعه اسقرار یافته و بیش از پیش باید هسته مرکزی آن را به رفتار امیرالمؤمنین(ع) در باب حکومت و رفتار با مردم نزدیک کرد. اهمیت پژوهش در این است که از آنجا که تا کنون پژوهشی با عنوان "مؤلفه‌های قدرت هوشمند در نهج‌البلاغه" صورت نگرفته است، این پژوهش مؤلفه‌ها و شاخصه‌های این مدل حکومتی را استخراج کرده و فتح بایی برای توسعه دانش در این زمینه و ارائه راهبردی در شیوه حکومتداری است. هدف این پژوهش ارائه مدل تحلیلی و الگویی از حکومت بر مبنای نظریه قدرت هوشمند و با استفاده از گفتمان حکومت در رفتار و گفتار حضرت علی(ع) است.

۱.۱ بیان مسئله

ساماندهی یک نظام سیاسی و اجرای حق و تکلیف متقابل بین حاکمان و حکومت‌شوندگان در راستای اجرای عدالت امری بسیار مشکل و تنش‌زاست. چرا که اجرای عدالت و فهماندن وظایف هر گروه و ایفای نقش و فهم درست در برابر مشکلات امری سخت است و همواره جوامع انسانی درگیر ساماندهی این امر به روشهای مختلف بوده‌اند. بنابراین همواره باید به دنبال اجرای شیوه‌هایی تازه و مؤثر با کمترین تنش در اداره حکومت بود که امروزه به آن قدرت هوشمند می‌گویند. این نوع اداره جامعه بر اساس ترکیب منابع قدرت سخت و نرم و تولید قدرت هوشمند می‌باشد که مورد توجه زمامداران در عصر حاضر است. بنابراین پرسش اصلی این پژوهش این است که مؤلفه‌های قدرت هوشمند در نهج‌البلاغه کدامند؟ نهج‌البلاغه یکی از مهمترین و جامعترین متون چند وجهی در حوزه سیاست و حکمرانی است. این کتاب در برگیرنده مجموعه خطبه‌ها، نامه‌ها و کلمات قصار حضرت علی(ع) که اولین امام شیعیان است می‌باشد. آن حضرت تنها امامی بودند که توانستند حکومت را به دست گیرند و شیوه حکمرانی اصیل اسلامی که منطبق بر قرآن و سنت رسول اکرم(ص) بود را نشان دهند، به همین دلیل مجموع رفتار، گفتار و کردار

ایشان به عنوان مرجع و منبع مهمی از اصول و مؤلفه‌های اعمال قدرت و حکومت بر مردم شناخته می‌شود. شیعیان معتقدند که دوران کوتاه حکومت امام (ع) آرمانیترین شکل حکومت بعد از رحلت رسول اکرم (ص) می‌باشد، بنابراین مطالعه شیوه حکومتداری ایشان و به خصوص استخراج مؤلفه‌های حکومت ایشان از نیازهای اساسی حاکمان و جامعه اسلامی امروز است. آن حضرت در بیان شمه‌های از روش اداره حکومت به حاکم خود می‌فرماید: «پس در مشکلات از خدا یاری جوی و درشت خوبی را با اندک نرمی بیامیز، در آنجا که مدارا کردن بهتر است مدارا کن و در جایی که جز با درشتی کار انجام نگیرد درشتی کن» (نامه ۴۶). این فراز گوشه‌های از مدل رفتار هوشمندانه ایشان در استفاده از قدرت سخت و نرم و ترکیب مدیرانه و هوشمندانه آنها برای مدیریت، اداره حکومت و جلوگیری از تنش‌های بیمورد است. در واقع این مورد نشان می‌دهد که هدف آن حضرت در شیوه حکومت داری، پاسخگویی به همه نیازهای جامعه و در عین حال تأمین عدالت در همه ابواب آن و حفظ نظم و انسجام اجتماعی بوده است و روشهایی که ایشان برای پیاده سازی این امور به کار بردند همان روشهایی است که امروزه در شاخصه‌های مفهوم قدرت هوشمند از آن استفاده می‌شود. در ادامه به پژوهشهایی که به نوعی به موضوع مورد پژوهش نزدیک بوده و به ما در رسیدن به اهداف این پژوهش کمک میکنند اشاره میکنیم:

شفیعی (۱۳۹۹) در پژوهش «الگوی رهبری معنوی هوشمند (الگوی رهبری ایتا.. خامنه‌ای)» با اشاره به مؤلفه‌های سخت افزاری و نرم افزاری و شاخصه‌های هر کدام، الگوی رهبری ایشان را مبتنی بر نوعی هوشمندی معنوی میدانند که معنویت شاکله اصلی آن را تشکیل میدهد که با امتزاج مؤلفه‌های سخت و نرم به رهبری هوشمند تبدیل شده‌اند. بابایی و غفاری هاشجین (۱۳۹۸) در پژوهش «نقش رهبری سیدحسین نصرالله در به کارگیری قدرت هوشمند حزبالله در مواجهه با مخالفان» معتقدند که سید حسن نصرالله با به کارگیری دو مهارت سازمانی و سیاسی در در مواجهه با مخالفان، بیشتر از قدرت سخت و سبک رهبری تراکنشی استفاده کرده و در صورت اعمال قدرت نرم نیز، روش‌های ضد الهام‌بخش را در برابر مخالفان به کار برده است.

طلوعی و شفعی (۱۳۹۸) در پژوهش «تحلیل قدرت هوشمند ایران در افغانستان پس از تهاجم آمریکا به این کشور» معتقدند که با حمله آمریکا و پس از سقوط طالبان سیاست ایران مبتنی بر اعمال قدرت هوشمند در افغانستان بوده که با توجه به پیشینه

مشترک تاریخی، دینی و فرهنگی، افغانستان به سوی ایران گرایش پیدا کرد و راهبرد ایران جذب حمایت مردم افغانستان و همگرایی با دولت این کشور بوده است.

فتاحی اردکانی و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهش «تحلیل مفهوم قدرت و منابع تشکیل‌دهنده آن از دیدگاه جوزف نای (سخت، نرم و هوشمند)» با تکیه بر نظریه جوزف نای منابع قدرت را بررسی و معتقدند قدرت هوشمند راهبردی بهینه و مدیریتی مدیرانه از ترکیب منابع قدرت سخت و نرم بوده و این موضوع ناشی از جوهره و ذات سیال قدرت و تغییرات ایجاد شده در محیط پیرامونی بازیگران قدرت می باشد که در هر دوره و زمانی به صورتی جدید خود را نشان می دهد.

همچنین میتوان به پژوهشهای موسوی زارع و همکاران (۱۳۹۷)، شامیری شکفتی و همکاران (۱۳۹۷)، پورحسن و همکاران (۱۳۹۷)، عطارزاده (۱۳۹۶)، کشکولی و دژکام (۱۳۹۶)، قاسمی و رکن آبادی اصل (۱۳۹۶)، هدایتی شهیدانی (۱۳۹۵)، رستمی و گنجی (۱۳۹۵)، خرمشاد و متقی (۱۳۹۵)، احمدی و اکبری (۱۳۹۵) اشاره نمود که در حوزه قدرت هوشمند سامان یافته‌اند.

لینا و نیلسون (۲۰۱۹) در پژوهش «اعمال قدرت روسیه: یک مطالعه موردی مقایسه‌ای درباره استفاده روسیه از قدرت فرماندهی، قدرت نرم و قدرت هوشمند در جورجیا و اوکراین» نشان میدهد که اهداف اصلی سیاست خارجی روسیه، جلوگیری از استقرار یک دولت طرفدار غرب در منطقه، ایجاد وابستگی کشورهای همسایه به روسیه و ایجاد روابط نزدیک تر با همسایگان است که روسیه برای دستیابی به بیشترین کارایی در اهداف سیاست خارجی خود، قدرت فرماندهی و قدرت نرم را ترکیب میکند.

دلئون و آلماز (۲۰۱۷) در پژوهش «دیپلماسی قدرت هوشمند: همکاریهای منطقه ای در مورد صلح و نظم» معتقدند دیپلماسی قدرت هوشمند با هدف تبیین عوامل ایدئولوژیک و اهداف سیاستگذاری برای ایجاد شبکه‌های آموزشی و همکاری عملکردی در زمینه امنیتی غیر نظامی انجام شده و در مورد ساختارهای امنیتی جامع در آسیا، استفاده از دیپلماسی قدرت هوشمند برای صلح و نظم منطقه‌ای و جهت گیری استراتژیک برای امنیت آسیا بحث نموده است.

گالاروتی (۲۰۱۵) در پژوهش «قدرت هوشمند: تعاریف، اهمیت و اثربخشی» در پی بیان دقیق تر و منظم تر از فرآیندهای قدرت هوشمند، توضیح اینکه چگونه تغییرات در سیاست جهانی باعث افزایش ارزش هوشمند نسبت به قدرت سخت شده است، تجزیه

و تحلیل قدرت هوشمند در چارچوب سیاست خارجی اخیر ایالات متحده و ارائه چندین نسخه که تصمیم‌گیرندگان را ترغیب به ارزش‌گذاری و استفاده موثر از استراتژی‌های قدرت هوشمند در سیاستهای خارجی خود میکند.

نای (۲۰۱۳) در پژوهش «قدرت سخت، نرم و هوشمند» از قدرت هوشمند به عنوان توانایی ترکیب منابع سخت و نرم با استراتژیهای مؤثر تعریف میکند که برخلاف قدرت نرم، یک مفهوم ارزشیابی و همچنین یک مفهوم توصیفی است.

همچنین میتوان به پژوهشهای ویتون و دوبریانسکی (۲۰۱۳)، هاوارت (۲۰۱۲)، پالاور (۲۰۱۱)، نای (۲۰۰۹)، ویلسون (۲۰۰۸)، کالین (۲۰۰۸)، هاینن (۲۰۰۸) و ناسل (۲۰۰۴) اشاره نمود که در حوزه قدرت هوشمند سامان یافته‌اند.

مرور ادبیات پژوهش نشان میدهد که در حوزه مطالعات داخلی و خارجی، پژوهشی با محوریت موضوع "قدرت هوشمند در نهج‌البلاغه" وجود ندارد. تفاوت این پژوهش با پژوهش‌های پیشین در این است که هدف ما جستجوی منابع قدرت هوشمند از نگاه حضرت علی (ع) در یکی از مهمترین منابع اندیشه سیاسی شیعیان یعنی نهج‌البلاغه است. بنابراین پژوهش حاضر در نوع خود اثری بدیع و تازه تلقی میشود که می‌تواند فتح بابی برای توسعه این موضوع برای دیگر اندیشمندان و پژوهشگران باشد.

۲.۱ روش پژوهش

این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر روش توصیفی-تحلیلی است و با گردآوری داده‌های معتبر به روش اسنادی و کتابخانهای صورت گرفته است. مهمترین منبع برای جمع‌آوری داده‌ها کتاب نهج‌البلاغه و همچنین تفاسیر موجود از آن میباشد. همچنین از روش تحلیل محتوا برای تحلیل داده‌های مرتبط با موضوع پژوهش استفاده شده است. تحلیل محتوا عبارتست از مجموعه فنون تحلیل ارتباط که برای توصیف محتوای پیام و روش‌های منظم عینی به کار میرود (باردن، ۱۳۷۵: ۳۸). بدین منظور داده‌های مورد نیاز از متن نهج‌البلاغه جمع‌آوری و با شناسایی و انتخاب داده‌های نزدیک به مفهوم قدرت هوشمند با اتکا به روش تحلیل محتوا، آنها را دستهبندی که پس از تجزیه و تحلیل در حوزه منابع قدرت هوشمند در نهج‌البلاغه قرار میگیرند. بنابراین برای پاسخ به پرسش پژوهش ابتدا مؤلفه‌های قدرت هوشمند و شاخصه‌های تشکیل‌دهنده آن شناسایی شد و

سپس با مراجعه به متن نهج‌البلاغه شاخصه‌های مؤلفه‌های مذکور استخراج و تبیین شده است.

۲. بحث

۱.۲ مفهوم قدرت هوشمند

در عصر حاضر روشهای اعمال قدرت متنوع و بسیار پیچیده شده‌اند. بشر در موقعیت‌های مختلف همواره به دنبال تأثیرگذاری بیشتر و هزینه کمتر بوده است و لاجرم برای نیل به مطلوبیت‌های خویش و رفع نیازها، شیوه‌های اعمال قدرت را از دریچه‌های گوناگون نگریسته است. اندیشمندان قدرت را به سخت، نیمه سخت، نرم و هوشمند تقسیم می‌کنند. این ترتیب تقسیم بندی مفهوم قدرت به نوعی نشان دهنده مراتب قدرت از حالت سفلی به حالت عالی است. بنابراین قدرت سخت که همان ویژگیهای عریان و خشن قدرت است در یک سیر صعودی به قدرت هوشمند تبدیل میشود که به معنای ارتقا و به‌کارگیری خصوصیات مراتب قدرت در جای خویش برای تأثیرگذاری بیشتر و کاهش تهدیدات و هزینه‌هاست. در واقع ناکارآمدی قدرت سخت و محدودیت‌های قدرت نرم، نظریه پردازان سیاسی را به چاره جویی نظری در خصوص اعمال قدرت در فضای پیچیده جهانی شدن وا داشته است. حاصل این تلاش فکری تولد پدیده مفهومی به نام قدرت هوشمند بود (کبریائی‌زاده، ۱۳۹۰: ۱۰). قدرت هوشمند تحولی شهودی در موضوع قدرت است که مخاطبان اصلی آن را دولتها، نخبگان سیاسی، گروههای ذینفوذ و نهادهای حکومتی تشکیل می‌دهند (ویلسون، ۲۰۰۸: ۱۱۱). به عقیده نای:

فرایند تبدیل قدرت از منابع به نتایج رفتاری، یک متغیر میانی حساس و تعیین‌کننده است. برخورداری از منابع قدرت، ضامن کسب نتایج دلخواه در همه شرایط نیست. لازمه تبدیل منابع به قدرت ملموس - به مفهوم کسب نتایج دلخواه - راهبردی بهینه و مدیریتی مدبرانه است. آنچه من آن را قدرت هوشمند میدانم (نای، ۱۳۹۲: ۳۰).

در قدرت هوشمند، یک کشور به طور هوشمندانه همه داشته‌های مادی و معنوی منابع قدرت خود را به کار می‌بندد. هوشمندی و همه‌جانبه‌نگری کارگزاران سیاسی در تولید قدرت هوشمند و تبدیل تهدیدها به فرصت بسیار مهم است. از منظر نای در قدرت

هوشمند توانایی نظامی باز تعریف می‌گردد. قدرت سخت با توانایی و قدرت نظامی همگام است. اما زمانی که قدرت سخت از طریق رویه‌های نرم به کار گرفته می‌شود، قدرت هوشمند تولید مینماید (نای، ۲۰۰۴: ۳۷). در حقیقت قدرت هوشمندانه ظرفیت و توانایی یک بازیگر برای ترکیب عناصر قدرت نرم و سخت است تا به طور متقابل یکدیگر را تقویت کنند و موجب توسعه اهداف آن در عرصه سیاست جهانی شود (سجادپور، ۱۳۹۰: ۸۸). در تقسیم بندی سه گانه نای از قدرت، هر کدام از عناصر قدرت سخت، نرم و هوشمند در جای خود مفید فایده هستند و برای جلوگیری از این سوء برداشت که قدرت هوشمند از قدرت نرم برتر است می‌گوید: «قدرت هوشمند را نمیتوان مرحله اعلای قدرت نرم قلمداد کرد. این قدرت ترکیب از دو قدرت سخت و نرم و تبدیل آن به راهبردهایی برای شرایطی دگرسان است» (نای، ۱۳۹۲: ۱۶). میتوان گفت که قدرت هوشمند، قدرت پایدار است. زیرا در ذات خود استفاده از ابزارهای سخت قدرت سخت، ابزارهای نرم قدرت نرم و همین طور هوشمندی همه جانبه‌نگر و در نظر گرفتن شرایط زمانی و مکانی برای استفاده از آن را دارد. بنابراین، فهم قدرت هوشمند در جهانی که از منظر پیامد و نتایج بسیار پیچیده و متحمل تغییرات سریع و شتابنده است، بسیار حائز اهمیت خواهد بود (بک، ۲۰۰۵: ۳۳-۲۰). برای شناسایی مؤلفه‌های قدرت هوشمند در نهج البلاغه ابتدا باید منابع قدرت سخت و نرم مورد شناسایی قرار گیرند و داده‌های به دست آمده در فرایند الگوی روش پژوهش، مورد تجزیه و تحلیل و ارزیابی برای شناسایی منابع قدرت هوشمند قرار گیرند.

۱.۱.۲ مؤلفه‌های قدرت سخت

نای معتقد است به طور کلی مؤلفه‌های در برگیرنده قدرت سخت شامل عناصری مادی و ملموس همچون پول و زور هستند (نای، ۱۳۹۲: ۴۷). در واقع مؤلفه‌های قدرت سخت مادی، محسوس و طبیعتاً قابل اندازه‌گیری هستند. بنابراین میتوان گفت که مسایل اقتصادی و امور نظامی دو مؤلفه مهم قدرت سخت هستند که در ادامه به شاخصه‌های آن در نهج البلاغه اشاره می‌کنیم.

۱.۱.۱.۲ مسایل اقتصادی

مسایل اقتصادی که از مؤلفه‌های اصلی تشکیل دهنده قدرت سخت میباشند، همواره دارای قابلیت اندازه‌گیری و کمی هستند. این مسایل در حوزه‌های متعدد مالی، اقتصادی،

تجاری و بازرگانی نمایان کننده قدرت اقتصادی یک گروه یا یک کشور هستند. ظرفیت و توان بالای اقتصادی یک کشور میتواند تضمین کننده دیگر منابع قدرت سخت، نرم و هوشمند آن باشد و به همین دلیل از اهمیت بالایی برخوردار هستند. در واقع ضعف اقتصادی مقدمه‌های برای تضعیف دیگر وجوه قدرت در یک کشور خواهد بود. در همین راستا حضرت علی (ع) فقر را نوعی بلا و مرگ بزرگ دانسته (حکمت/۱۶۳/۳۸۸) و با این کلام بر اهمیت مبارزه با آن تأکید میکند. ایشان برای به حرکت وا داشتن اقتصاد جامعه میفرمایند: هر کس آب و خاکی بیابد و باز هم فقیر باشد، خدا او را از رحمت خود دور می‌کند (رشاد، ۱۳۸۵: ۲۳۰). توصیه ایشان این است که «باید تلاش تو در آباد کردن زمین بیشتر از جمع آوری خراج (مالیات) باشد؛ زیرا خراج جز با آبادانی فراهم نمیشود و هر کسی بخواهد خراج را بدون آبادانی زمین به دست آورد، شهرها را خراب و بندگان خدا را نابود و حکومتش جز اندک مدتی دوام نخواهد آورد» (نامه/۵۳). ایشان آبادانی را مقدمه‌ای بر قدرت اقتصادی جامعه و مردم و توجه به بنیانهای تولیدی و ساختار اقتصادی کشور دانسته و معتقدند «عمران و آبادانی قدرت و تحمل مردم را بیشتر میکند» (همان/۵۳) و در حقیقت مشروعیت سیاسی نظام را تضمین میکند. آن حضرت بازرگانان را «منابع اصلی منفعت و پدید آورندگان وسایل زندگی و آسایش و مردمی آرام» (همان/۵۳) دانسته و سفارش آنان را به مالک اشتر میکند و در عین حال بر مواظبت برای اجرای عدالت اقتصادی آنان تأکید دارد. در این جامعه شکاف طبقاتی جایی ندارد و حاکم اسلامی تضمین کننده عدالت اقتصادی و اجتماعی خواهد بود. مهمترین شاخصه‌های اقتصادی در نهج‌البلاغه عبارتند از: جمع‌آوری حقوق بیت‌المال (خمس، زکات و جزیه)، توجه به عمران و آبادی شهرها و روستاها، جمع‌آوری خراج و مالیات، عدم سخت‌گیری به مردم برای پرداخت خراج در مواقع خشکسالی و آفت، پیگیری و ساماندهی امور بازرگانان و صنعتگران (همان/۵۳). از این کلام چند شاخصه حاصل می‌شود:

۱. وجود سازوکار و منابع معین برای درآمدها و هزینه‌های دولت.
۲. توسعه و سازندگی به مثابه راهبرد اصلی اقتصادی دولت.
۳. گسترش رفاه و کمک به شهروندان در مواقع بحرانی برای کاهش درد و رنج مردم.
۴. تأکید بر جمع‌آوری مالیات به عنوان پایه اساسی درآمد دولت.
۵. حمایت از راهبرد تولیدات ملی و توسعه صادرات.

۲.۱.۱.۲ امور نظامی

به کارگیری زور و اجبار از مهمترین و عریان‌ترین مؤلفه‌های قدرت سخت در هر نظام سیاسی هستند. فرماندهی و نیروهای نظامی، توانایی نظامی و قدرت نظامی در حوزه شاخصه‌های مؤلفه امور نظامی قرار می‌گیرند. وجود اقتصاد قوی در یک کشور باعث قوی شدن ساختار نظامی و نیروهای مسلح آن کشور خواهند شد. این موضوع به دلیل اثرگذاری آن بر دیگر شاخصه‌های ملی و فراملی بسیار مورد توجه اندیشمندان است. در نگاه علی (ع) نظامیان «پناهگاه استوار رعیت، زینت و وقار زمامداران، شکوه دین و راه‌های امنیت کشور هستند [و] امور مردم جز با سپاهیان استوار نگردد» (نامه/۵۳). در حقیقت آنها استوانه‌های حفظ و حراست از مردم و نظام هستند و به آنها می‌فرماید: «کمر را استوار بندید و زیادت دامن را برای کار در چینید» (خطبه/۲۴۱) که منظور ایشان اشاره به اهمیت کار نظامیان در دستیابی به اهداف حاکم و نظام اسلامی است. بنابراین می‌توان گفت که آنها تأمین‌کننده امنیت نظامی، سیاسی، اعتقادی، اقتصادی و اجتماعی هستند (خان احمدی، ۱۳۹۱: ۱۸۱). در نگاه ایشان نظامیان «دلاور و سلحشور، موجب برقراری عدل در شهرها و شجاعان» (همان/۵۳) هستند که وجود آنها باعث برقراری عدل و نظم و امنیت در جامعه می‌شود و به همین دلیل از جایگاه ویژه‌ای برخوردارند به طوری که علی (ع) به مالک می‌فرماید: «آرزوهای سپاهیان را برآور و همواره از آنان ستایش کن و کارهای مهمی که انجام داده‌اند برشمار زیرا یادآوری کارهای ارزشمند شجاعان را برمی‌انگیزد و ترسوها را به تلاش و میدارد» (همان/۵۳). نتیجه کارکرد صحیح نظامیان در جامعه از نگاه حضرت علی (ع) بالارفتن مشروعیت نظام سیاسی است چرا که «همانا برترین روشنی چشم زمامداران، برقراری عدل در شهرها و آشکار شدن محبت مردم نسبت به رهبر است» (همان/۵۳). از این کلام چند شاخصه حاصل می‌شود:

۱. نظامیان دژهای استوار و قدرتمند حفاظت از مردم و مرزهای یک کشور هستند.
۲. این افراد داری ویژگیهای دلآوری، سلحشوری و شجاعت هستند.
۳. همواره باید آماده ایجاد بازدارندگی و پاسخگویی به هر گونه تهدید و تجاوز بر علیه دولت و مردم خود باشند.
۴. دولت وظیفه دارد همه نیازهای مادی و معنوی مورد احتیاج آنها را در راستای نیل به اهداف خود تأمین نماید.

مؤلفه‌های قدرت هوشمند در نهج‌البلاغه (حسین فتاحی و رضا محمود اوغلی) ۲۰۷

۵. دولت وظیفه دارد با برنامه‌ریزی دقیق آنها را در بالاترین سطح بازدارندگی، رزمی و دفاعی نگه دارد.

جدول ۱. قدرت سخت در نهج‌البلاغه

ردیف	مؤلفه قدرت سخت	شاخصه‌ها	شواهد در نهج‌البلاغه
۱	مسایل اقتصاد	جمع‌آوری حقوق بیت‌المال (خمس، زکات و جزیه) توجه به عمران و آبادی شهرها و روستاها	خطبه ۱۰۴/۱۱۸/۱۲۹ نامه ۵۳/۵۱/۴۱ نامه ۵۳
		جمع‌آوری خراج و مالیات	نامه ۵۳/۲۶/۲۵
۲	امور نظامی	عدم سخت‌گیری به مردم برای پرداخت خراج در مواقع خشکسالی و آفت پیگیری و ساماندهی امور بازرگانان و صنعت‌گران	نامه ۵۳/۵۱/۲۶/۲۵ نامه ۵۳
		فرماندهی و نیروهای نظامی	خطبه ۲۷/۲۴۱/۴۷/۱۱/۳۴ ۱۴۶/۱۷۱ نامه ۱۳/۱۳۸/۶۱/۳۶/۳۶/۵۳ ۵۳/۱۱۴/ حکمت ۴۸/۴۴۳
		توانایی نظامی	خطبه ۳۳/۱۹۲/۶۶/۱۱/۳۶ ۱۲۷/۱۲۵/۱۲۲/۱۲۱/۵۸ نامه ۷۷
	قدرت نظامی	قدرت نظامی	خطبه ۲۶/۳۴/۶۶/۱۱/۴۰

۲.۱.۲ مؤلفه‌های قدرت نرم

نای معتقد است که مؤلفه‌های قدرت نرم تا حد زیادی در سه منبع اصلی فرهنگ، ارزش‌های سیاسی و سیاست خارجی ریشه دارند (نای، ۱۳۹۲: ۱۲۲). در واقع مؤلفه‌های قدرت نرم نامحسوس، غیر مادی و تا حدی قابل اندازه‌گیری هستند و در مقابل مؤلفه‌های مادی و محسوس قدرت سخت قرار می‌گیرند. بنابراین ما به شاخصه‌هایی اشاره خواهیم کرد که در مؤلفه‌های فرهنگ، ارزش‌های سیاسی و سیاست خارجی اسلام قابل شناسایی هستند و می‌توان نشانی از آنها را در نهج‌البلاغه و کلام و رفتار حضرت امیر (ع) پیدا کرد.

۱.۲.۱.۲ فرهنگ

فرهنگ، جهت دهنده به ذهن و رفتار در همه حوزه‌های اجتماعی است که بیانگر شخصیت و هویت یک کشور است (افتخاری و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۷۴). فرهنگ و اجزای آن در بعد غیر مادی و نرم قدرت قرار می‌گیرند. بنابراین توجه به آنها برای تولید جذابیت و دستیابی به قدرت نرم و کاهش تبعات استفاده از قدرت سخت همواره مورد توجه دولت‌ها بوده است. وقتی فرهنگ یک کشور ارزش‌های جهانی را شامل شوند و بنیاد سیاست‌های آن را علایق و ارزش‌های مشترک جهانی تشکیل دهند، احتمال اینکه نتایج مطلوب تحصیل شود، افزایش می‌یابد (نای، ۱۳۸۹: ۵۲). در واقع هرچه جامعه دارای شاخصه‌های قدرتمند و جذاب فرهنگی باشد امکان اثرگذاری نرم افزارانه آن بیشتر است و به همان اندازه نیازی به استفاده از شاخصه‌های سخت افزارانه قدرت را ندارد.

۱. خدا محوری: در جامعه اسلامی مبدأ و محور همه تحولات اعتقاد به خدا و قدرت بی‌منتهای آن است. این اعتقاد سرچشمه همه تفکرات و اقدامات در همه ابعاد فردی و اجتماعی است. چرا که در اندیشه آن حضرت «دنیا و آخرت خدا را فرمانبردار است و سررشته هر دو به دست اوست» (خطبه/۱۳۳). در این فرهنگ، توکل بر خداست و حاکم و مردم با این تفکر و فقط برای انجام وظیفه به مسئولیت‌های خود نگاه میکنند و سرانجام کار را به خدا تفویض میکنند چرا که اعتقاد به قدرت لایزال الهی وجود دارد «پس هر کس از خدا خیرخواهی طلبد توفیق یابد و آن کس که سخنان خدا را راهنمای خود قرار دهد به راست‌ترین راه هدایت خواهد شد» (خطبه/۱۴۷).

۲. عدالت محوری: ممتازترین شاخصه حکومت امیرالمؤمنین (ع) عدالت‌طلبی ایشان بود. در واقع نام ایشان با عدالت عجین شده است و همواره هدف خود را از پذیرش مسئولیت در جامعه اسلامی چنین بیان میکند که

... اگر خداوند از علماء عهد و پیمان نگرفته بود که در برابر شکمبارگی ستمگران و گرسنگی مظلومان سکوت نکنند، مهار شتر خلافت را بر کوهان آن انداخته رهایش می‌ساختم و آخر خلافت را به کاسه اول آن سیراب میکردم. آنگاه می‌دیدید که دنیای شما نزد من از آب بینی بزغاله‌ای بی‌ارزش‌تر است (خطبه/۳).

پس غایت حکومت در جامعه اسلامی برقراری عدالت و مهمترین شاخصه آن ستاندن داد مظلوم از ظالم است.

۳. مسئولیت‌پذیری: بر مبنای بینش نهج‌البلاغه هم حاکمان و هم مردم در جامعه و در قبال یکدیگر دارای مسئولیت هستند. در حقیقت این دو گروه در جامعه رها و آزاد نیستند بلکه در قبال یکدیگر و بالاتر از آن در برابر خداوند مسئولیت دارند. چنانکه ایشان میفرمایند «ای مردم، مرا بر شما و شما را بر من حقی واجب شده است» (خطبه/۲۱۶/۳۴). در نگاه ایشان «در میان حقوق الهی، بزرگترین حق، حق رهبر بر مردم و حق مردم بر رهبر است» (خطبه/۲۱۶). رعایت این حقوق ضامن ثبات و پایداری جامعه، برقراری عدالت، اصلاح روزگار، تداوم حکومت و یأس و ناامیدی دشمنان است (خطبه/۲۱۶).

۴. صلح طلبی: دوری از نزاع و درگیری و ترویج صلح و دوستی در بین مؤمنین از شاخصه‌های اصلی فرهنگ در جامعه علوی است. ایشان به مالک میفرمایند: «مهربانی با مردم را پوشش دل خویش قرار ده و با همه دوست و مهربان باش» (نامه/۵۳). وقتی مهربانی از سوی کارگزاران حکومت به عنوان یک راهبرد سیاسی و اجتماعی درآید بر مبنای دیدگاه جامعه‌پذیری مردم نیز به آن گرایش خواهند یافت و جامعه بر محور آن سامان خواهد یافت. پس «در این مدت آشتی و صلح، خدا کار امت را اصلاح کند و راه تحقیق و شناخت حق باز باشد» (خطبه/۱۲۵). ایشان حتی در برابر دشمن نیز به اهمیت صلح اشاره می‌کنند و میفرمایند: «هرگز پیشنهاد صلح دشمن را که خوشنودی خدا در آن است رد مکن که آسایش رزمندگان و آرامش فکری تو و امنیت کشور در صلح تأمین میگردد» (نامه/۵۳). اما بلافاصله تحذیر میدهند «زنهار، زنهار از دشمن خود پس از آشتی کردن، زیرا گاهی دشمن نزدیک می‌شود تا غالگیر کند، پس دوراندیش باش و حسن ظن خود را متهم کن» (همان/۵۳).

۵. علم محوری: توجه به علم و دانش در سرتاسر نهج‌البلاغه موج میزند. ایشان معتقدند که «دانش بهتر از مال است، زیرا علم نگهبان تو است» (حکمت/۱۴۷) و در جایگاه حکم اسلامی به مالک میفرمایند: «با دانشمندان فراوان گفتگو کن و با حکیمان فراوان بحث کن، که مایه آبادانی و اصلاح شهرها و برقراری نظم و قانونی است که در گذشته نیز وجود داشت» (نامه/۵۳). این سخنان جایگاه توجه به علوم و دانشمندان در برنامه‌ریزی برای اداره جامعه و پاسخگویی به نیازهای شهروندان را میرساند. ایشان در تشویق به فراگیری علم سفارش میکند «اگر از یکی سؤال کردند و نمیدانند شرم نکنند و

بگویند نمیدانم و کسی در آموختن آنچه نمیداند شرم نکند» (حکمت/۸۲) «پس در فراگیری علم و دانش پیش از آنکه درختش بخشکد تلاش کنید» (خطبه/۱۰۵).

۲.۲.۱.۲ ارزش‌های سیاسی

ارزش‌های سیاسی بخشی از فرهنگ سیاسی و برآمده از نگرش و جهان بینی یک مکتب نسبت به امر سیاست، قدرت و حکومت است. به عقیده آلموند و پاول «هر فرهنگ سیاسی توزیع خاصی از ایستارها، ارزشها، احساسات، اطلاعات و مهارتهای سیاسی است. همان‌گونه که ایستارهای افراد بر اعمال آنها اثر میگذارد، فرهنگ سیاسی یک ملت نیز بر رفتار شهروندان و رهبران در سراسر نظام سیاسی اثر میگذارد» (احمدی، ۱۳۹۲: ۱۴۴). در جهان‌بینی اسلامی ارزشهایی وجود دارند که سیاست را نه امری زمینی و این جهانی بلکه آن را در راستای سعادت و کمال انسان میدانند. در مکتب اسلام سیاست نه هدف، بلکه وسیله‌ای برای اداره جامعه و نظم بخشیدن به آن و در راستای اهداف الهی است، بر همین اساس بود که شهید مدرس معتقد بود «سیاست ما عین دیانت ما و دیانت ما عین سیاست ما است». این سخن نشان دهنده هویت ساز بودن ارزشهای سیاسی در یک مکتب است.

۱. حکمرانی خوب: هر چند مفهوم حکمرانی قدمتی به اندازه عمر بشریت دارد، اما مفهوم حکمرانی خوب در دهه‌های اخیر وارد ادبیات سیاسی شده است. در این روش هدف اساسی بالا بردن کارکرد حکومت، به حداقل رساندن تنشهای سیاسی و دستیابی حداکثری به اهداف حکومت است. بنابراین حکمرانی خوب «بر مفاهیمی چون پاسخ‌گویی، شفافیت، برابری، عدالت اجتماعی، کارآمدی، اصلاح نظام حقوقی و قضایی، جلب مشارکت عمومی، توسعه بازار و مشارکت نهادهای مدنی تأکید دارد» (ابوالفتحی و قنبری، ۱۳۹۷: ۱۰) و پیوند وثیقی با مفهوم قدرت هوشمند در دهه اخیر دارد. این موضوع در نهج البلاغه به عنوان یک ارزش سیاسی مطرح میشود. بر همین اساس امیرالمؤمنین به فرماندار خود مینویسد «همانا که پست فرمانداری برای تو وسیله آب و نان نبوده، بلکه امانتی در گردن توست» (نامه/۵) «به مردم نگو به من فرمان دادند و من نیز فرمان می‌دهم پس باید اطاعت شود که اینگونه خود بزرگبینی دل را فاسد و دین را پژمرده و موجب زوال نعمت‌هاست» (نامه/۵۳) و در مقام یک حاکم پاسخگو میفرماید: «آنچه می‌گویم به عهده می‌گیرم و خود به آن پایبندم... به خدا سوگند کلمه‌های از حق را نپوشاندم، هیچگاه

دروغ نگفته‌ام» (خطبه/۱۶). در همین سخن کوتاه راستی، صداقت، شفافیت، قانون‌مداری، شجاعت، عدالت، انعطاف‌پذیری و اخلاق‌مداری به خوبی نمایان و برجسته است. این صفات از برجسته‌ترین ویژگی‌های یک حکمران خوب در عالم سیاست و حکومت است.

۲. مردم‌سالاری: بی‌شک مردم صاحبان اصلی یک حکومت هستند. توجه به نقش مردم در ایجاد، حمایت و مشروعیت بخشیدن به اقدامات یک نظام سیاسی چه در متون دینی و چه در نگاه عالمان سیاسی پذیرفته و غیر قابل انکار است. در نظر امام (ع) «اگر [مردم] بر امامت کسی گرد آمدند و او را امام خود خواندند، خشنودی خدا هم در آن است» (نامه/۶) و پس از انتخاب عثمان فرمودند «همانا میدانید که سزاورتر از دیگران به خلافت من هستم. سوگند به خدا به آنچه انجام داده‌اید گردن مینهم، تا آنگاه که اوضاع مسلمین روبراه باشد و از هم نپاشد و جز من به دیگری ستم نشود» (خطبه/۷۴). ایشان «آگاهان دارای صلاحیت و رأی و اهل حل و عقد» (خطبه/۱۷۳) را شایسته برای انتخاب رهبر و خلیفه میدانند. سپس ایشان روز بیعت را چنین یاد میکنند که «دست مرا برای بیعت می‌گشودید و من میبستم... بر من هجوم آوردید تا آنکه بند کفشم پاره شد و عبا از دوشم افتاد و افراد ناتوان پایمال گردیدند» (خطبه/۲۲۹) و با استناد به همین امر می‌فرمایند که «اگر حضور فراوان بیعت کنندگان نبود و یاران حجت را بر من تمام نمی‌کردند مهار شتر خلافت را بر کوهان آن میانداختم» (خطبه/۳). بنابراین مردم تمام‌کننده حجت بر حاکمان هستند و بدون حضور و رضایت آنها زمامداران امکان حکومت ندارند حتی اگر دارای مشروعیت الهی برای این امر باشند.

۳. اتحاد ملی: در ادبیات سیاسی، اتحاد ملی یکی از عوامل مهم پیوستگی، همبستگی، هویت، ثبات داخلی و بازدارندگی در برابر دشمنان خارجی است. بر این اساس تقویت هرچه بیشتر آن از سوی مردم و کارگزاران موجب تقویت امنیت داخلی و خارجی خواهد شد. آن حضرت در توصیف امت‌های پیشین، به اتحاد به عنوان یک عامل عزت و پیروزی اشاره میکند «که از تفرقه و جدایی اجتناب کردند و بر وحدت و همدلی همت گماشتند و یکدیگر را به وحدت و داشته‌ها داشته و به آن سفارش کردند» (خطبه/۱۹۲). ایشان به شدت از پراکندگی و سستی کوفیان شکایت کرده که «هرگاه از یک طرف جمع گردید، از سوی دیگر پراکنده می‌شوید» (خطبه/۳۴). ایشان هشدار میدهند که «اگر در پیروی از حکومت و امام اخلاص نداشته باشید، خدا دولت اسلام را از شما خواهد گرفت

که هرگز به شما باز نخواهد گردانید... و من تا آنجا که برای وحدت اجتماعی شما احساس خطر نکنم صبر خواهم کرد» (خطبه/۱۶۹).

۴. همکاری و مشارکت: همکاری و مشارکت در حوزه‌های داخلی و بین‌المللی از اصول اساسی تولید جذابیت و قدرت نرم است. دولت‌ها با تشکیل اتحادها و ائتلافها سعی می‌کنند ضمن کاهش میزان تنشها، مسیر را برای نیل به اهداف و مطلوبیتهای خود هموار نمایند. همکاری دولت و ملت موجب شکوفایی اقتصادی، تأمین امنیت، ارتقای مشروعیت و در نتیجه بالا رفتن میزان کارآمدی دولت خواهد شد. علی (ع) در نفی استبداد می‌گوید «هر کس خودرأی شد به هلاکت رسید و هر کس با دیگران مشورت کرد در عقل‌های آنان شریک شد» (حکمت/۱۶۱). در همین زمینه در نامه به مالک می‌گویند «مردم در کارهای تو چنان مینگرند که تو در کارهای حاکمان پیش از خود مینگری و درباره تو چنان میگویند که تو نسبت به زمامداران گذشته میگویی» (نامه/۵۳). پس توصیه می‌کند که

مهربانی با مردم را پیشش دل خویش قرار ده و با همه دوست و مهربان باش... در صورتی که ستونهای استوار دین و اجتماعات پرشور مسلمین و نیروهای ذخیره دفاعی عموم مردم میباشند پس به آنها گرایش داشته و اشتیاق تو با آنان باشد (همان/۵۳).

این توصیه‌ها نشان از اهمیت جلب همکاری مردم از سوی حاکمان برای اداره جامعه دارد. پس امام اشاره میکنند که «مردم از گروههای گوناگونی میباشند که اصلاح هر یک جز با دیگری امکان ندارد و هیچ یک از گروهها از گروه دیگر بی‌نیاز نیست» (همان/۵۳). ایشان با اشاره به دشمنان جامعه اسلامی می‌فرمایند «اگر پیمانی بین تو و دشمن تو منعقد گردید یا در پناه خود او را امان دادی به عهد خویش وفادار باش و بر آنچه بر عهده گرفتی امانت دار باش و جان خود را سپر پیمان خود گردان» (همان/۵۳). نتیجه همکاری و مشارکت وحدت اجتماعی است که در آن «خواسته‌های آنان یکی، قلبهای آنان یکسان و دست‌های آنان مددکار یکدیگر» (خطبه/۱۹۲). سپس اشاره میکنند که «آیا در آن حال مالک و سرپرست سراسر زمین نبودند و رهبر و پیشوای همه دنیا نشدند؟» (خطبه/۱۹۲). نتیجه اینکه در پیش گرفتن همکاری و مشارکت بین مردم و زمامداران باعث افزایش قدرت ملی و در نتیجه بالارفتن امنیت ملی خواهد شد.

۵. ثبات سیاسی: ره‌آورد به کارگیری منابع نرم افزارانه برای اداره جامعه ثبات سیاسی است. تعریف واحدی از ثبات سیاسی وجود ندارد اما به عقیده هورویتز «توافق اساسی وجود دارد که ثبات سیاسی تا حدودی معنای عدم وجود خشونت، تداوم حکومت، عدم وجود تغییرات ساختاری، مشروعیت و تصمیمگیری کارآمد را می‌دهد» (هورویتز، ۱۹۷۳: ۶۶۳-۶۶۲). در واقع، ثبات سیاسی یعنی عدم وجود تغییرات پی در پی و کوتاه مدت در حوزه حکومتداری و توانایی حکومت در پاسخگویی به آنها و رفع مشکلات. حضرت علی (ع) ثبات سیاسی را در گرو همکاری مردم و رهبر می‌داند و مردم را از تفرقه و عدم یاری حق برحذر میدارد (خطبه/۲۵/۱۷۳). ایشان میفرماید «در این راه هرگز ناتوان نشدم و نترسیدم و خیانت نکردم و سستی در من راه نیافت» (خطبه/۱۰۴). همچنین در نامه به مالک شاخصه‌های برقراری ثبات سیاسی را در جامعه به شرح زیر بیان می‌کند:

۱. رهبر: ترس از خدا، پیروی از واجبات و سنتها، مهربانی با مردم، دوری از غرور و خودپسندی، رعایت انصاف، میان‌هروی، مشورت‌پذیری، عدم اجبار مردم، در میان مردم باش، عذر خویش را با مردم در میان بگذار، پرهیز از خونریزی، بر مردم منت مگذار، شتاب زده عمل نکن.
۲. نظامیان: دلاور، سلحشور، بخشنده، رسیدگی به امور آنها، یادآوری کارهای بزرگ آنها.
۳. قضات: برترین فرد، صبور، بی‌طمع، محتاط، قاطع.
۴. کارگزاران دولت: آزمایش آنها، باتجربه، پرداخت حقوق کافی، نظارت بر آنها، برخورد با خائن.
۵. مالیات دهندگان: در نظر گرفتن صلاح مالیات دهندگان، تخفیف در مالیات، عدالت.
۶. نویسندگان و منشیان: صالح، بهترین، خودشناس، امانتدار.
۷. بازرگانان: سفارش مرا بپذیر، منابع اصلی منفعت و مردمی آرام و آشتی طلبند، از احتکار کالا جلوگیری کن.
۸. محرومان و مستضعفان: بخشی از بیت المال را به آنها اختصاص ده، مبادا سرمستی حکومت تو را از رسیدگی به آنها باز دارد، شخصا به امور آنان رسیدگی کن، درستی و سخنان آنان را بر خود هموار کن (نامه/۵۳).

۳.۲.۱.۲ سیاست خارجی

بخش مهمی از امور سیاسی یک کشور در ارتباط با دیگر کشورها و در محیط بین‌المللی است. در این محیط مجموعه موضع‌گیریها، تصمیمات و اقداماتی را که یک دولت اتخاذ میکند سیاست خارجی میگویند (هالستی، ۱۳۷۳: ۳۱-۳۳). از زمان تشکیل اولین دولت اسلامی توسط پیامبر (ص) سیاست خارجی اسلام نیز در حوزه روابط میان دارالاسلام و دارالکفر و در قالب نامهها، دعوتها، صلحها، جنگها و اعزام سفرا و نمایندگان برای مذاکره و پیمان شکل گرفت. در دوران حکومت حضرت امیر (ع) هم همین منوال وجد داشت و سیاست خارجی دولت اسلامی با دیگر گروه‌ها و دولت‌ها روال خود را طی کرده است.

۱. پایبندی به تعهدات و پیمانها: بر اساس نص صریح قرآن کریم که میفرماید «ای کسانی که ایمان آورده‌اید به پیمانها وفا کنید» (مائده/۱) وفای به عهد از اصول مسلم سیاست خارجی در اسلام است. حضرت علی (ع) نیز به مالک میفرماید:

هرگز پیمان شکن مباش و در عهد خود خیانت مکن و دشمن را فریب مده... خداوند عهد و پیمانی که با نام او شکل میگیرد با رحمت خود مایه آسایش بندگان و پناهگاه امنی برای پناه آورندگان قرار داده است... مبدا قراردادی را امضاء کنی که در آن برای دغل‌کاری و فریب راههایی وجود دارد (نامه/۵۳).

اما در عین حال میفرماید که «وفاداری با خیانتکاران نزد خدا نوعی خیانت و خیانت به خیانتکاران نزد خدا وفاداری است» (حکمت/۲۵۹).

۲. دیپلماسی: دیپلماسی روشی هوشمندانه و عقلانی برای مذاکره و اقیاع است. اما شیوه‌های خاص و عقلانی باید بر این موضوع احاطه داشته باشند تا از سوء تفاهمات جلوگیری شود. به طوریکه آن حضرت میفرماید «فرستاده تو بیانگر میزان عقل تو و نامه تو گویاترین سخنگوی تو است» (حکمت/۳۰۱). ایشان مبنایی زیبا و جذاب را برای دیپلماسی بیان می‌کند و می‌فرماید «دل‌های مردم گریزان است، به کسی روی آورند که خوشرویی کند» (حکمت/۵۰). پس خوشرویی در رفتار و گفتار یک اصل نرم افزارانه برای مذاکره و گفتگو از نگاه ایشان است. همچنین ایشان هیچ وقت خود را بر مردم تحمیل نکردند و به زور از کسی بیعت نگرفتند و مخالفین خود را آزار و اذیت نکردند و همواره شیوه گفتگو و مدارا را در برخورد با مخالفین خود در پیش می‌گرفتند (خطبه/۱۳۷).

۳. صبر و بردباری: تعجیل در برنامهریزی و اجرای راهبردهای سیاسی سمی مهلک برای حاکم است. در نظر علی (ع) «ابزار ریاست سعه صدر است» (حکمت/۱۷۶) و «خیر آن است که دانش تو فراوان و بردباری تو بزرگ و گران مقدار باشد» (حکمت/۹۴). پس بردباری اصلی مهم در خدمت‌رسانی کارگزاران حکومتی به مردم و اجرای راهبردها در تمام زمینه‌ها است. ایشان امر میکند «خود را برای استقامت در برابر مشکلات عادت ده» (نامه/۳۱) و «اگر بردبار نیستی خود را بردبار نشان ده، زیرا اندک است کسی که خود را همانند مردمی کند و از جمله آنان به حساب نیاید» (حکمت/۲۰۷). خود را به بردباری و داشتن باعث میشود این ارزش سیاسی تبدیل به ملکه ذهنی کارگزاران حکومت شده و اصلی از اصول رفتاری آنان در مواجهه با مشکلات و تنگناها باشد.

جدول ۲. قدرت نرم در نهج‌البلاغه

ردیف	مؤلفه قدرت نرم	شاخصه‌ها	شواهد در نهج‌البلاغه
۱	فرهنگ	خدماتحوری	خطبه ۴۵/۱۹۵/۹۶/۱۸۲/۹۱/۱۱۵/۱۳۳/۱۱۰/۱۴۷/۲۲۲/۲/۱۷۸/۸۱/۱۴۸/۱۵۲/۱۰۹/۱۰۱/۹۶/۹۱/۹۰/۸۶/۸۵/۸۳/۷۸/۷۲/۶۵/۴۸/۱۸۵/ حکمت ۲۵۰/۱۲۹/۸۲ نامه ۲۸/۲۷/۳۱
		عدالت‌محوری	خطبه ۴۴/۲۲۷/۱۸۵/۸۷/۲۲۴/۱۶/۱۵/۱۲۶/۱۹۳/۲۱۶/۳ نامه ۵۳/۴۷ حکمت ۱۱/۳۴۱/۲۳۱/۳۱/۴۷۰/۴۳۷/۴۷۶
		مسئولیت‌پذیری	خطبه ۲۱۶/۳۴ نامه ۵
		صلح‌طلبی	نامه ۵۳ خطبه ۱۲۵ نامه ۵۳ حکمت ۸۲/۱۷۲/۵/۲۰۵/۲۸۴/۲۸۱/۳۶۶/۷۹/۳۲۰/۴۷۸/۹۰/۱۴۷/۱۴۷/۳۶۶/۱۱۳/۴۷۸/۹۲ خطبه ۱۷۲/۱۲۸/۱۱۰/۱۹۳/۱۰۵/۱۹۳
۲	ارزش‌های سیاسی	حکمرانی خوب	خطبه ۱۳۳/۱۰۵/۳۴۰/۱۶۷/۱۵۱/۲۷/۱۷۲/۸۶/۹/۶/۲۱۶/۷۶/۱۶/۳۷/۱۸۵/۱۶۵/۱۵۴/۱۵۳/ نامه ۲۰/۴۶/۳۳/۵۳/۲۷/۶۹/۹۸/۲۶۳/۸۲/۵/۴/۳۳۰/۱۰/۶/۴۶/۱۹ ۵/۱۸/۵۳/۱۹/۱۹/۴۶ حکمت ۳۵۳/۳۴۹/۴۲۴/۲۲۴/۲۱۱/۲۰۷/۱۷۶/۱۱۳/۸۲/۱۵۷/۸۱/۵ ۱۷۹/۲۲۱/۲۰۶/۱۷۶

نام‌ها ۶/۵۷/۲۵/۱۸/۴۶/۷۶/۱۹/۱۸/۲۷/۴۶/۲۵/۶۰/۳۱/۵۱/۵۳/۷۰ ۵۴/۱/ خطبه ۷۴/۱۷۳/۱۳۷/۲۰۵/۳/۱۹۳/۲۲۹/۲۱۶/۱۶۷ حکمت ۱۰/۱۰۱/۳۷۲/۱۲۳/۲۰۴/۴۰۱	مردم سالاری		
خطبه ۹۷/۳۴/۱۹۲/۱۸۲/۴۷/۱۵۱/۱۸۲/۱۶۷/۱۵۴/۱۸۲/۱۷۶/۲۶/۵ ۱۷۶/۱۹۲/۱۵۱/۱۲۷/۱۲۳/۹۴/۱۶۹ نام‌ها ۷/۱۰	اتحاد ملی		
خطبه ۱۹۲/۱۰۵/۳۷/۱۰۴ حکمت ۲۱۱/۱۷۳/۱۱۳/۵۴/۱۶۱ نام‌ها ۵۳	همکاری و مشارکت		
خطبه ۱۰۴/۱۷۶/۱۶۸/۱۶/۱۸۲/۱۷۶/۲۰۱/۱۹۲/۱۷۳/۲۵ نام‌ها ۵۳	ثبات سیاسی		
نام‌ها ۷۴/۵۳ حکمت ۱۵۵/۲۵۹ خطبه ۳/۸	پایبندی به تعهدات و پیمان‌ها		
حکمت ۵۰/۳۰۱ خطبه ۲۲۹/۲۰۵/۱۳۶/۵۴/۳/۱۳۷ نام‌ها ۵۴/۶/۱ خطبه ۵۶/۲۶ حکمت ۱۷۶/۲۰۷/۹۴ نام‌ها ۴۶/۳۱	دیپلماسی صبر و بردباری	سیاست خارجی	۳

۳.۱.۲ مؤلفه‌های قدرت هوشمند

همانطوری که در مبانی نظری پژوهش توضیح داده شد، قدرت هوشمند حاصل ترکیب مؤلفه‌های قدرت سخت و نرم است. در واقع حاکمان و تصمیم‌گیران یک نظام سیاسی با ترکیب مؤلفه‌های این دو نوع قدرت در یک محیط هوشمندانه بیشترین اهداف و منافع را برای خود به دست آورده و کمترین خطرات را دریافت خواهند کرد که لازمه دستیابی به آن به کارگیری قوه عقلانیت و تدبیر در تصمیم‌گیری هوشمندانه و مدبرانه است. بر اساس ارزیابی صورت گرفته، در نهج البلاغه شاخصه‌های متعددی برای مؤلفه‌های قدرت نرم و سخت وجود دارد که ترکیب هوشمندانه آنها موجب تولید قدرت هوشمند شده و میتوان بر مبنای آن نظریه قدرت هوشمند در نهج البلاغه را مورد تأیید قرار داد. گفتارها و رفتارهای امیرالمؤمنین (ع) مؤید رفتاری هوشمندانه و در راستای کسب بیشترین منفعت و دفع ضرر

برای جامعه اسلامی است که میتوان وجود مؤلفه‌های قدرت هوشمند در نهج‌البلاغه را در شاخصه‌های زیر بیان نمود.

۱.۳.۱.۲ شاخصه‌های قدرت هوشمند

۱. حمایت و همراهی مردم با نظام سیاسی: همراهی و حمایت مردم از نظام سیاسی نشان دهنده کارآمدی آن نظام است. کارآمدی یک نظام سیاسی نیز محصول به کارگیری هوشمندانه منابع قدرت است. امام (ع) در خطبه ۳۴ برای هر دو گروه حاکم و مردم حقوق و تکالیفی معین میکند که مبین نگاهی هوشمندانه به هر دو طرف برای سامان یافتن امر حکومت و مردم در نظام سیاسی بوده و «آن را عامل پایداری پیوند ملت و رهبر و عزت دین» (خطبه/۲۱۶) می‌دانند.

۲. ناکامی مخالفان و دشمنان خارجی: به کارگیری قدرت هوشمند در اداره جامعه خسارت‌ها را به حداقل میرساند. حضرت امیر بر همین مبنا معتقدند که بر اثر همکاری کارگزاران حکومت و مردم با یکدیگر «روزگار اصلاح شود و مردم در تداوم حکومت امیدوار و دشمن در آرزوهایش مأیوس گردد» (خطبه/۲۱۶).

۳. امنیت، رفاه و سعادت برای مردم: نظامی که بر مبنای قدرت هوشمند اداره گردد، امنیت، رفاه و سعادت را به مردم هدیه میدهد. در غیر این صورت غلبه نگاه سخت و یا نرم به قدرت در اداره جامعه تیرگی را برای مردم به یادگار میگذارد. علی (ع) هدف از حکومت را چنین میداند که «در سرزمینهای تو اصلاح را ظاهر کنیم تا بندگان ستمدیده‌ات در امن و امان زندگی کنند» (خطبه/۱۳۱). آن حضرت معتقدند حق مردم بر ایشان این است که «از خیرخواهی شما دریغ نوزم و بیت المال را میان شما عادلانه تقسیم کنم و شما را آموزش دهم تا بیسواد و نادان نباشید و شما را تربیت کنم تا راه و رسم زندگی را بدانید» (خطبه/۳۴). بر همین اساس معتقدند که «کسی در کوفه نیست که در رفاه به سر نبرد، حتی پایین‌ترین افراد نان گندم میخورند، سرپناه دارند و از آب فرات می‌آشامند» (ابن شهر آشوب، ۱۳۷۹، ج ۲: ۹۹). در این سخنان حضرت امیر (ع) جامعه‌پذیری، عدالت آموزشی، عدالت اقتصادی را وظیفه خود میداند و واضح است که این اقدامات در یک راهبرد هوشمندانه انجام می‌پذیرد که ثمره آن رضایت مردم از حاکمان و ثبات حکومت است. چرا که ایشان حکومت را زمانی میخواهد که در سایه آن بتوانم «حقی را با آن به پا دارم یا باطلی را دفع نمایم» (خطبه/۳۳).

جدول ۳. قدرت هوشمند در نهج‌البلأغه

ردیف	مؤلفه قدرت هوشمند	شاخصه‌ها	شواهد در نهج‌البلأغه
۱	ترکیب هوشمندانه قدرت سخت و نرم و در پیش گرفتن راهبردی بهینه و مدیریتی مدبرانه همراه با نگرشی راهبردی	حمایت و همراهی مردم با نظام سیاسی ناکامی مخالفان و دشمنان خارجی	خطبه /۱۸۲/۱۸۷/۲۱۶/۴۵/۲۳/۱۹ /۱۲۱/۱۳۴/۱۴۶/۱۳۶/۱۷۳ ۲۱۶/۳۴/۳۷/۱۱۹ حکمت ۱۰/۳۲۱ نامه ۵۳ خطبه ۲۱۶/۱۹۲ نامه ۵۳
		امنیت، رفاه و سعادت برای مردم	خطبه ۲۷/۱۳۱/۱۹۲/۳۳/۳۴ ۴۰ نامه ۵۳

۳. نتیجه‌گیری

به کارگیری قدرت هوشمند در اداره جامعه و برقراری نظام سیاسی و اجتماعی، به دغدغه تصمیم‌گیران و حاکمان نظام سیاسی تبدیل شده است. هر چند به باور جوزف نای همه کشورها از منابع قدرت هوشمند برخوردار هستند اما همه آنها نمیتوانند آن را اعمال کنند، زیرا به جز شناخت و بهره‌مندی از منابع قدرت هوشمند باید نحوه کاربرد آنها از سوی سیاست‌مداران و حاکمان نیز هوشمندانه و مدبرانه باشد. در واقع اجرای این امر مستلزم این است که چرخه شناخت، تصمیم‌گیری و اجرا، هوشمندانه و مدبرانه باشد. هدف پژوهش حاضر پاسخ به این سؤال بود که مؤلفه‌های قدرت هوشمند در نهج‌البلأغه کدامند؟ بر اساس یافته‌های این پژوهش معلوم گردید که در منابع دینی هم میتوان شاخصه‌هایی از مؤلفه‌های قدرت هوشمند را یافت که در مجموعه مؤلفه‌های اعلامی آن در قرن اخیر قرار می‌گیرند. نهج‌البلأغه به واسطه صادر شدن از سوی یک رهبر دینی و سیاسی که در همه حوزه‌های مبتلا به یک حکومت راهکارهای هوشمندانه را ارائه داده است، یکی از مهمترین منابع برای شناخت و جستجوی مؤلفه‌های قدرت هوشمند و شاخصه‌های آن است. هدف امیرالمؤمنین (ع) از بر عهده گرفتن حکومت نه تنها برقراری نظم و اداره

جامعه بلکه پیاده کردن عدالت و دفع ظلم و در نهایت برقراری رفاه، امنیت و سعادت برای نظام اسلامی است. این اهداف از مهمترین دستاوردهای قدرت هوشمند در نهج‌البلاغه هستند که امروزه نیز از اهداف مهم کشورها برای پیاده‌سازی روند حکومت بر مبنای داده‌های نرم و هوشمند می‌باشد. بر مبنای داده‌های به دست آمده از نهج‌البلاغه، مؤلفه‌های قدرت سخت شامل مسائل اقتصادی و امور نظامی و مؤلفه‌های قدرت نرم شامل فرهنگ، ارزش‌های سیاسی و سیاست خارجی هستند که شاخصه‌های هر کدام نیز ذکر گردید. حاصل ترکیب مدبرانه و خردمندانه این دو نوع قدرت، کاربست قدرت هوشمند و کسب نتایج مطلوب برای اداره جامعه بر مبنای حکومت علوی است. بنابراین، از ترکیب مؤلفه‌های قدرت سخت و نرم شاخصه‌های قدرت هوشمند استخراج شده‌اند که به کرات در نامه‌ها، خطبه‌ها و حکمت‌ها بیان گردیده‌اند. به کارگیری شاخصه‌های فوق برای اداره جامعه، اعمال قدرت هوشمند و کم کردن هزینه‌ها و بالابردن کارآمدی نظام سیاسی است که بالطبع غایت هر نظام سیاسی می‌باشد. نتایج اعمال قدرت هوشمند (ترکیب مدبرانه مؤلفه‌های سخت و نرم) را نیز میتوان در حمایت و همراهی مردم با نظام سیاسی، ناکامی مخالفان و دشمنان خارجی و امنیت، رفاه و سعادت برای مردم مشاهده کرد.

جدول ۴. مدل تحلیلی قدرت هوشمند در نهج‌البلاغه
منبع: (نگارنده)

مفهوم	منابع	مؤلفه‌ها	شاخصه‌ها در نهج‌البلاغه
قدرت هوشمند	قدرت سخت	مسائل اقتصادی	جمع‌آوری حقوق بیت‌المال (خمس، زکات و جزیه) توجه به عمران و آبادی شهرها و روستاها جمع‌آوری خراج و مالیات عدم سختگیری به مردم برای پرداخت خراج در مواقع خشکسالی و آفت پیگیری و ساماندهی امور بازرگانان و صنعتگران
		امور نظامی	فرماندهی و نیروهای نظامی توانایی نظامی قدرت نظامی
	قدرت نرم	فرهنگ	خدایم‌جویی عدالت‌م‌جویی مسئولیت‌پذیری

صلح طلبی علم محوری حکمرانی خوب مردم سالاری اتحاد ملی همکاری و مشارکت ثبات سیاسی	ارزش‌های سیاسی		
پایبندی به تعهدات و پیمان‌ها دیپلماسی صبر و بردباری	سیاست خارجی		

کتاب‌نامه

قرآن کریم

نهج‌البلاغه

- ابن شهر آشوب مازندارانی، محمد بن علی (۱۳۷۹). مناقب آل ابیطالب (ع). جلد ۲، قم: علامه.
- ابوالفتحی، محمد، قنبری، لقمان (۱۳۹۷). «بررسی موانع و راهکارهای تحقق حکمرانی خوب در ایران با تاکید بر سرمایه اجتماعی در سطح کلان»، پژوهش‌های راهبردی سیاست، سال ۸، شماره ۹، ۴۱-۹.
- احمدی، یعقوب (۱۳۹۲). «فرهنگ سیاسی جوامع اسلامی (با تأکید بر بررسی ارزش‌های ره‌آینده)»، پژوهش‌نامه علوم سیاسی، سال ۹، شماره ۱، ۱۳۹-۱۷۶.
- افتخاری، اصغر، و همکاران (۱۳۸۷). قدرت نرم و سرمایه اجتماعی، تهران: انتشارات امام صادق(ع).
- احمدی، مهدی، اکبری، خیر الله (۱۳۹۵). «کالبد شکافی قدرت هوشمند جمهوری اسلامی ایران با تکیه بر تحولات خاورمیانه»، فصلنامه مطالعات عملیات روانی، سال ۱۱، شماره ۴۳، ۹۵-۶۱.
- بابایی، غفاری هاشجین، زاهد (۱۳۹۸). «نقش رهبری سیدحسین نصرالله در به کارگیری قدرت هوشمند حزب الله در مواجهه با مخالفان»، جامعه‌شناسی سیاسی جهان اسلام، دوره ۷، شماره ۱۴، ۲۳۴-۲۰۳.
- باردن، لورنس (۱۳۷۵). تحلیل محتوا (ترجمه ملیحه آشتیانی و محمد یمنی دوزی)، تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- خان احمدی، اسماعیل (۱۳۹۱). امنیت پایدار در نظام سیاسی اسلام از منظر نهج‌البلاغه، فصلنامه علمی-پژوهشی آفاق امنیت، شماره ۱۵.
- خرم‌شاد، محمد باقر، متقی، افشین (۱۳۹۵). «نقش انقلاب اسلامی در تقویت قدرت هوشمند انقلاب اسلامی ایران»، دو فصلنامه قدرت نرم، سال ۶، شماره ۱۵، ۴۴-۲۲.
- پورحسین، ناصر، قنبری، لبنان، رضایی، زهرا (۱۳۹۷). «بازشناخت راهبرد قدرت هوشمند دولت اوپاما علیه جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه مجلس و راهبرد، سال ۲۵، شماره ۹۵، ۳۶۸-۳۴۱.

مؤلفه‌های قدرت هوشمند در نهج‌البلاغه (حسین فتاحی و رضا محمود اوغلی) ۲۲۱

سجاد پور، سید محمد کاظم، وحیدی، موسی‌الرضا (۱۳۹۰). «دیپلماسی عمومی نوین، چارچوب‌های مفهومی و عملیاتی»، فصلنامه سیاست، دانشگاه تهران، دوره ۴، شماره ۴۱، ص ۷۷-۹۵.
شامیری شکفتی، افشین، شاهنده، بهزاد، سلطانی نژاد، احمد، اسلامی، محسن (۱۳۹۷). «تیین جایگاه قدرت هوشمند در سیاست خارجی چین»، فصلنامه ژئوپلیتیک، سال ۱۴، شماره ۳، ۶۲-۳۱.
شفیعی، عباس (۱۳۹۹)، «الگوی رهبری معنوی هوشمند (الگوی رهبری آیت ا. خا منهای)»، فصلنامه علمی- پژوهشی حکومت اسلامی، سال ۲۴، شماره ۱، ص ۱۶۸-۱۳۷
رستمی، فرزاد، گنجی، مقداد (۱۳۹۵). «قدرت هوشمند آمریکا و ایده نرمش قهرمانانه ایران در مذاکرات هسته‌ای»، فصلنامه مطالعات منطقه‌ای: آمریکا شناسی- اسرائیل شناسی، سال ۱۷، شماره ۴، ۵۳-۷۶.

طلوعی، هادی، شفیی فر، محمد (۱۳۹۸). تحلیل قدرت هوشمند ایران در افغانستان پس از تهاجم آمریکا به این کشور»، مطالعات اوراسیای مرکزی، دوره ۱۲، شماره ۱، ص ۱۵۵-۱۳۷.
عطارزاده، مجتبی (۱۳۹۶). «رسانه، آوردگاه قدرت هوشمند داعش»، فصلنامه علمی- ترویجی جامعه، فرهنگ و رسانه، سال ۶، شماره ۲۲، ۱۳۸-۱۱۷.
فتاحی اردکانی، حسین، مسعودنیا، حسین، امام جمعه زاده، سید جواد (۱۳۹۷). «تحلیل مفهوم قدرت و منابع تشکیل دهنده آن از دیدگاه جوزف نای (سخت، نرم و هوشمند)»، دو فصلنامه علمی- پژوهشی قدرت نرم، سال ۸، شماره ۱۸، ۱۵۳-۱۳۰.
قاسمی، فرهاد، رکن آبادی اصل، ایران (۱۳۹۶). «دیپلماسی هوشمند و همگرایی نطقه ای جهان اسلام»، دو فصلنامه علمی- پژوهشی جامعه شناسی جهان اسلام، دوره ۶، شماره ۱، ۴۴-۲۵.
کبریائی زاده، حسن (۱۳۹۰). «قدرت هوشمند جمهوری اسلامی ایران و انقلاب‌های خاورمیانه»،

ماهنامه روابط فرهنگی HYPERLINK

،"<http://www.magiran.com/magtoc.asp?mgID=6640&Number=12&Appendix=0&lanf=Fa>،"

سال HYPERLINK

اول"<http://www.magiran.com/magtoc.asp?mgID=6640&Number=12&Appendix=0&lanf=Fa>،"

HYPERLINK

،"<http://www.magiran.com/magtoc.asp?mgID=6640&Number=12&Appendix=0&lanf=Fa>،"

شماره HYPERLINK

"<http://www.magiran.com/magtoc.asp?mgID=6640&Number=12&Appendix=0&lanf=Fa>"4

کشکولی، کریم، دژکام، محمد (۱۳۹۶). «ارائه الگوی امنیت هوشمند جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی، سال ۷، شماره ۲۷، ۳۶۲-۳۳۷.

رشاد، علی اکبر (۱۳۸۵). دانشنامه امام علی (ع)، جلد ۷، قم: دانشگاه مفید، مؤسسه انتشارات.

منصوریان، یزدان (۱۳۸۶)، «گراند تئوری چیست و چه کاربردی دارد»، ویژه نامه همایش علم اطلاعات و جامعه اطلاعاتی، اصفهان: دانشگاه اصفهان.

موسوی زارع، سید جواد، زرقانی، سید هادی، اعظمی، هادی (۱۳۹۶). «بررسی و تحلیل جایگاه علم و فناوری در عرصه قدرت سخت، نرم و هوشمند»، فصلنامه ژئوپلیتیک، سال ۱۳، شماره ۳، ۱۳۸-۱۰۳.

نای، جوزف (۱۳۹۲). آینده قدرت، ترجمه احمد عزیزی، تهران: نشر نی.

نای، جوزف (۱۳۸۹). قدرت نرم ابزارهای موفقیت در سیاست بین‌الملل، ترجمه سیدمحسن روحانی و مهدی ذوالفقاری، تهران: امام صادق(ع).

هالستی، کی. جی (۱۳۷۳). مبانی تحلیل سیاست بین‌الملل، چاپ ۵، ترجمه بهرام مستقیم‌ی و مسعود طارم سری، تهران: مؤسسه چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه
هدایتی شهیدای، مهدی (۱۳۹۵). «دیپلماسی هوشمندانه و مدیریت مسایل دریای خزر»، فصلنامه آسیای مرکزی و قفقاز، شماره ۹۴، ۱۹۱-۱۵۹.

Beck, Ulrich (۲۰۰۵). Power in the Global Age: Global political Economy, Maladen, Presss: Polity Press.

Calin, Ted. (2008). Smart power. Oxford: Blackwell.

De Leon, Ricardo F. Devi Domingo-Almase, Ananda. (2017). Smart Power Diplomacy: Regional Cooperation on Peace and Order, [Online as PDF] Available at: <https://theasiadialogue.com/2017/09/05/smart-power-diplomacy-regional-cooperation-on-peace-and-order/>

Gallarotti, Giulio. M. (2015). "Smart Power: Definitions, Importance, and Effectiveness", Journal of Strategic Studies, 38:3, 245-281, DOI: 10.1080/01402390.2014.1002912, [Online as PDF] Available at: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01402390.2014.1002912>

Hinen, Games. (2008). Smart Power in the World, New York.

Hurwitz, Leon. (1973). "Contemporary Approaches to Political Stability," Comparative Politics, V. 5, N. 3.

Ministry of Defence, Howarth, Gerald. (2012). Speech Smart power in defence, Available at: <https://www.gov.uk/government/speeches/2012-03-13-smart-power-in-defence>

Nilsson, Linnea. (2019). Russia's exercise of power: A comparative case study of Russia's use of command power, soft power and smart power in Georgia and Ukraine, [Online as PDF] Available at: <http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1326906&dswid=196>

Nossel, Suzanne. (2004). "Smart Power, Foreign Affairs", Foreign Affairs Foreign Affairs, March /April

Nye, Joseph. (2009). "Get Smart, Combining Hard and Soft Power", Foreign Affairs, July/August

Nye, Joseph. (2013). Hard, Soft, and Smart Power, Available at: <https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199588862.001.0001/oxfordhb-9780199588862-e-31>

Nye, Joseph. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, New York, Public Affairs.

Palaver, Matteo. (2011). *Power and its forms: hard, soft, smart*. PhD thesis, The London School of Economics and Political Science (LSE).

Wilson, Ernest J. (2008). "Hard power, soft power, smart power", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, The American Academy of Political and Social Science, March.

Whiton, Christian, Dobriansky, Paula

HYPERLINK
"https://www.amazon.com/s?ie=UTF8&text=Paula+Dobriansky&search-alias=digital-text&field-author=Paula+Dobriansky&sort=relevancerank&ref=dbs_a_def_rwt_hsch_vu00_taft_p1_i0".
HYPERLINK "https://www.amazon.com/s?ie=UTF8&text=Paula+Dobriansky&search-alias=digital-text&field-author=Paula+Dobriansky&sort=relevancerank&ref=dbs_a_def_rwt_hsch_vu00_taft_p1_i0"
(2013) HYPERLINK
"https://www.amazon.com/s?ie=UTF8&text=Paula+Dobriansky&search-alias=digital-text&field-author=Paula+Dobriansky&sort=relevancerank&ref=dbs_a_def_rwt_hsch_vu00_taft_p1_i0"
". *Smart Power: Between Diplomacy and War* Hardcover, Available at:
<https://www.amazon.com/Smart-Power-Between-Diplomacy-War/dp/1612346197>